

УДК 94(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.12>

СХІДНА ГАЛИЧИНА І ЗАХІДНА ВОЛИНЬ: ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ

Зуляк Іван,

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
ORCID ID: 0000-0003-3758-2019

Макар Юрій,

доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин
та суспільних комунікацій
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0001-7904-8288

Після Першої світової війни, з розпадом імперій, західноукраїнські землі відійшли до Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини. У складі міжвоєнної Польщі вони становили третину всієї території. З одного боку, вони стали джерелами сировини, дешевої робочої сили та ринками збуту товарів, з іншого – спричинили появу і загострення зовнішніх та внутрішніх проблем, що суттєво дестабілізували ситуацію. Між українцями, які проживали в різних регіонах, існували відмінності у рівні національної свідомості, політичної й культурної активності, що власне використовувала влада, відмежовуючи так званим «сокальським кордоном» Східну Галичину від Західної Волині, існування якого було результатом релігійних, культурних, економічних й особливо політичних причин.

Ревіндаційна реформа була однією з форм асиміляції українців, що використовувала їх етнічну строкатість, передбачала «штучне» прилучення лемків, гуцулів, поліщуків, які не мали чіткої національної приналежності, до польської релігійної і культурної системи. Власне з цим пов'язується акція організації так званої «запородової шляхти» під гаслом «навернення» до польської нації українців, передусім селян, які нібито відійшли від свого народу в результаті наступу Греко-Католицької Церкви, нестачі костелів тощо. Відзначалося активністю «Сторонництво людове», зважаючи на аполітичність місцевого селянства, висувуючи фальшиві гасла «за вашу й нашу хлопську вольність». Однак найбільш послідовними були польські державні інституції в ліквідації української мови, культури й шкільництва, запроваджуючи утраквістичні навчальні заклади.

Соціально-економічна політика міжвоєнної Польщі гальмувала розвиток Східної Галичини і Західної Волині, перетворивши їх на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Основою промислового виробництва були сировинні галузі – нафтоозокеритна і лісова. Певне значення мала переробка сільськогосподарської та мінеральної сировини. Положення урядової земельної реформи вимагали щорічного розпарцелювання значних обсягів землі, натомість влада проводила незначну парцеляцію на корінних польських землях, на «кресах» запроваджувала цивільну колонізацію та військове осадництво, коли кращі землі, передавалися полякам, переважно відставним військовим. Осадники мали сприяти колонізації українців і в разі потреби виконувати каральні функції. Жорстка соціально-економічна політика, що її проводила влада, призвела до страйків і навіть збройних заворушень. Відповіддю уряду була кампанія паціфікації, так зване «умиротворення», за допомогою поліції та війська, що стало причиною використання українцями більш радикальних засобів протистояння владі.

Ключові слова: Східна Галичина, Західна Волинь, культурно-освітнє становище, соціально-економічне становище.

Zulyak Ivan, Makar Yuriy. Eastern Galychyna and Western Volyn: peculiarities of the cultural, educational and socio-economic situation in interwar Poland

After the First World War, with the collapse of the empires, the Western Ukrainian lands went to Poland, Romania and Czechoslovakia. As part of interwar Poland, they made up a third of the entire territory. On the one hand, they became sources of raw materials, cheap labor and markets for goods, on the other hand, they caused the appearance and exacerbation of external and internal problems, which significantly destabilized the situation. Among Ukrainians living in different regions, there were differences in the level of national consciousness, political and cultural activity,

which was actually used by the authorities, separating Eastern Galychnyna from Western Volyn by the so-called "Sokal border", the existence of which was the result of religious, cultural, economic and especially political reasons.

The vindication reform was one of the forms of assimilation of Ukrainians, which used their ethnic diversity, provided for the "artificial" inclusion of Lemkos, Hutsuls, Polishchuks, who did not have a clear national affiliation, into the Polish religious and cultural system. Actually, the action of the organization of the so-called "countryside gentry" under the slogan of "conversion" to the Polish nation of Ukrainians, primarily peasants, who allegedly left their people as a result of the offensive of the Greek Catholic Church, the lack of churches, etc., is connected with this. It was marked by the activity of "People's Party", taking into account the apolitical nature of the local peasantry, putting forward false slogans "for your and our boys' freedom". However, the Polish state institutions were the most consistent in eliminating the Ukrainian language, culture and schooling, introducing Utraquist educational institutions.

The socio-economic policy of interwar Poland inhibited the development of Eastern Galychnyna and Western Volhynia, turning them into an agrarian and raw material appendage to native Polish lands. The basis of industrial production was raw materials - oil-ozokerite and forestry. The processing of agricultural and mineral raw materials was of some importance. The provisions of the government's land reform required the annual parceling of significant amounts of land, but instead, the authorities carried out minor parceling of native Polish lands, introduced civilian colonization and military settlement on the "borders", when the best lands were given to Poles, mostly retired soldiers. The settlers were supposed to promote the Polonization of Ukrainians and, if necessary, perform punitive functions. The harsh socio-economic policy pursued by the government led to strikes and even armed riots. The government's response was a campaign of pacification, the so-called "pacification", with the help of the police and the army, which caused the Ukrainians to use more radical means of resisting the authorities.

Key words: Eastern Galychnyna, Western Volhynia, cultural and educational situation, socio-economic situation.

Після Першої світової війни з розпадом могутніх імперій західноукраїнські землі відійшли до Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини. З 1919 р. Польщею окуповано 125,7 тис. км² земель Східної Галичини та Західної Волині, що становило третину всієї території тодішньої Польщі. На цій території у 1931 р. проживало 8,9 млн осіб, із них 5,6 млн українців, 2,2 млн поляків. Ці землі стали для Польщі новими джерелами сировини, дешевої робочої сили та ринками збуту. Водночас вони спричинили появу й загострення зовнішніх і внутрішніх проблем, що суттєво дестабілізувало ситуацію у Польській державі [1, с. 305].

Українська й білоруська національна територія, якій польські урядові й неурядові чинники надали назву «східних окраїн» («kresy wshodnie»), складалася з двох частин, а саме: зі «східних земель» Волинського, Поліського, Новгородського воєводства і Виленщини, та зі Східної Галичини, до складу якої входили Станіславське, Тернопільське й Львівське воєводства, без декількох західних повітів. Територія трьох східногалицьких воєводств становила 61,632 тис. км² [2, с. 245–255].

Українська етнографічна територія, яка відійшла до Польщі, становила 137,135 км², Східна Галичина – 55,300 км², північно-західні землі – 81,835 км², тобто 36,3% усієї території Польщі [3, с. 81]. За підрахунками М. Кордуби, до складу Польщі потрапило 135,192 тис. км² усіх українських земель з 9 ½ млн населення, із яких 6 млн становили українці; на основі того, що всі поляки – римо-католики, а греко-католики – українці, тобто 65% українців і 21% поляків [4, с. 29.]. За даними І. Витановича, українські землі склали 132,2 тис. км² і 9,188 млн, тобто 62,3% українців опинилося в складі Польщі [5, с. 316].

Календар «Просвіти» подавав інформацію, що кількість українців у межах Польщі становить 6,034000 млн осіб [2, с. 55–60]. За іншими даними, на 1921 р. українці у Польщі склали 5,7 млн, на 1930 р. – 6,55 млн [3, с. 82]. Натомість польський дослідник Р. Тожецькі визначав обсяг українських земель у складі Польщі у розмірі 132,2 тис. км² із населенням 4,5–5,5 млн осіб [6, с. 32, 34].

Східна Галичина й українські землі по Збруч і Горинь утворили новий географічний регіон, названий «Західною Україною» [7, с. 277–278]. Відновлена у 1918 р. Польська держава успадкувала від Австро-Угорщини Східну Галичину, а від царської Росії – Західну Волинь і Західне Полісся (в історичній літературі ці території отримали назву «Західна Україна») [8, с. 7].

Між українцями, які проживали в різних регіонах Польщі, існували досить помітні відмінності у рівні національної свідомості, політичної й культурної активності. Східна Галичина і Західна Волинь опинилися у складі однієї держави – Речі Посполитої, колишній австро-російський державний кордон перетворився з територіального у політико-адміністративний. Доктрина «сокальського кордону» відіграла помітну роль в укладі політичних стосунків у Східній Галичині і Західній Волині упродовж всього міжвоєнного періоду [9, с. 259].

Існування «сокальського кордону» було результатом багатьох причин: релігійних, культурних, економічних й особливо політичних. Недопущення українського національного руху зі Східної Галичини на Західну Волинь і забезпечення впливів тих угодівських українських угруповань, що підтримувалися

польською адміністрацією, – це основне завдання, яке ставила влада, відмежовуючи північно-східні українські землі від галицьких воєводств [9, с. 262].

31 січня 1924 р. у суспільно-політичному клубі, що об'єднував прогресивну польську інтелігенцію, виступали колишній комісар східних земель Осмоловський, сенатор із Віленщини Крижановський, генерал Ваб'янський і колишній міністр Василевський, одногосно висловивши думку, що сучасна політика Польщі на східних землях провадиться «вбивчими» методами, є безпосереднім шляхом до катастрофи, «...централізація і відсутність будь-якого плану розвитку цих земель, чиновники без належної кваліфікації, які ототожнюються з польським національним шовінізмом, все це викликає незадоволення у місцевого населення» [10, с. 2]. «Варшавський голос» писав, що, незважаючи на неодноразові запити, уряд продовжував нехтувати інтересами українського населення у Західній Волині, гарантованими відповідними статтями конституції Польської республіки [11, с. 3].

Однією з форм полонізації українців була ревіндикаційна реформа. Суть її полягала у тому, щоб штучно перетворити у поляків ті групи українського населення, що не мали чітко визначеної національної приналежності. Власті вирішили відтворити свій лад «національну» свідомість лемків, гуцулів, поліщуків [9, с. 252].

Етнічна строкатість населення використовувалася польською владою для проведення наступальної політики національно-культурної асиміляції українців [7, с. 278].

Цією метою була зумовлена спроба диверсії проти єдності українських окраїн під назвою акції «загродової шляхти», організацію якої вони проводили під гаслом «навернення» до польської нації українців, передусім селян, які нібито відійшли від свого народу в результаті наступу Греко-Католицької Церкви, недостачі костелів тощо. З цією метою у 1935 р. створено у Перемишлі «Союз загродової шляхти», очолюваний польським військовим капеланом, полковником А. Мйодонським. У публічних виступах він стверджував, що «...автохтонами в західних областях є виключно поляки, що в цілому там є тільки понад 900 тисяч українців, а всі інші українізовані поляки, яких треба повернути до польської нації...» [13, с. 101–102].

У його звіті, опублікованому на сторінках «Газети Бескидської» від 28 травня 1939 р., вказувалося, що кількість представників «загродової» шляхти у Східній Галичині та Західній Волині складала 2,3 млн осіб, які організують «баталіони оборони народовой» [14, с. 131].

Зрозуміло, що на цій позиції надання новоутвореній структурі масового характеру, кількість членів «загродової» шляхти була набагато завищеною. Однак польська влада проводила серед українців акцію «відділення» від хлопства, тим самим зміцнюючи у Східній Галичині польський елемент [15, арк. 1–2].

Так, у звіті комітету «Товариства Розвою Зем Вєсходніх» повідомлялося, що на 1 березня 1939 р. у Польщі, включаючи Західну Волинь і Східну Галичину, «загродова» шляхта нараховувала 450 гуртків, 28 повітових і 4 окружних організацій, 41 тис. членів [16, с. 5].

Фронт української єдності закликав «...всі чинники української нації – церковні і світські мусять спільно обговорити такі проблеми, спільно намітити плян і по одному плянові переводити акцію» [15, арк. 2].

Наприклад, активну позицію проводило «Сторонніцтво людове» у південній частині Ярославському повіті, зважаючи на аполітичність місцевого селянства, висуваючи фальшиві гасла «за вашу й нашу хлопську вольність» [17, арк. 3].

Особливо активізувала свою діяльність польська влада в ліквідації української мови, культури й шкільництва. І. Герасимович писав, що, з одного боку, влада, з іншого – приватна ініціатива поляків знищують українську школу, «...руйнують підвалини нашого майбутнього, перетинають нерв життя Нації» [18, с. 1]. Так, у Східній Галичині усі вчительські семінарії змінено на польські, влада перешкоджала вступові до них українцям [19, арк. 56].

Особливо цей процес посилювався після прийняття 31 липня 1924 р. закону про мову навчання. Зокрема, план ліквідації української мови передбачав запровадження навчання польською мовою, починаючи з третього класу народної школи, перетворення українських учительських семінарій в утраквістичні, викладання польської мови, історії й географії, заміни директорів-українців поляками тощо [20, с. 12–13].

Закон вводив у школах двомовність, перетворював їх в утраквістичні, що й стало причиною складання шкільних декларацій батьками дітей шкільного віку. На практиці він «...став могилою українського народнього шкільництва» [21, с. 194].

Наприклад, кураторія Львівського шкільного округу попереджала двокласову україномовну школу в Завалові про її реорганізацію з тим, щоб на її основі утворити у гміні три польських школи, починаючи з 1 грудня 1923 р. [22, с. 3]. У зверненні Головної управи «Рідної школи» від 8 квітня 1925 р. до

сільських гуртків зазначалося, що вони повинні дбати про те, щоб у кожній громаді діяла державна народна школа з українською мовою навчання й українським учителем і захищати її від зміни на двомовну [131, арк. 1–8]. До речі, завдяки читальні «Просвіти» у Славську на Бойківщині діяла україномовна початкова школа з двома учителями [23, с. 148].

Мова навчання у школах визначалася через шкільні плебісцити – волевиявлення загалу певної території у справі державної приналежності цієї території чи визначення її міжнародного статусу [24, с. 1073], що провадилися в умовах шантажу, терору, погроз і підкупів. Якщо у певному населеному пункті декларації щодо навчання дітей рідною мовою подавали 40 і більше батьків, то у школі залишалася українська мова навчання, а якщо декларацій було менше, то у школі запроваджували державну (польську) мову навчання, якщо ж батьки більш як 40 учнів подавали декларації про навчання своїх дітей рідною мовою, а батьки 20 учнів – про державну (польську) мову навчання, то школа перетворювалася в утраквістичну. До речі, польська влада для відкриття середніх шкіл з українською мовою вимагала декларацію від батьків 150 учнів [25, с. 124].

Завдання шкільних плебісцитів полягало у тому, щоб упродовж двох-трьох років ліквідувати українські школи. Насправді, ж у серпні 1924 р. 1814 сільських громад подали декларації за 138,284 тис. дітей, у 1925 р. – 100 тис. батьків підписали декларації від 200 тис. дітей, у 1932 р. плебісцитами було охоплено 350–400 тис. дітей [25, с. 124].

План ліквідації української школи передбачав запровадження навчання польською мовою від третього класу народної школи, перетворення вчительських семінарій на утраквістичні, викладання польської мови, історії, географії польськими учителями, заміну директорів-українців поляками, позбавлення права публічності усіх приватних шкіл, це призвело до того, що на Волині, Поліссі та інших етнографічних українських землях не було навіть початкової школи [25, с. 124].

Окрім того, шкільна влада практикувала примусове виселення українських шкіл. Так, 29 жовтня 1921 р. канцелярія Володимирської православної парафії отримала розпорядження щодо реквізиції будинку на території кафедрального собору для розташування української школи, у якому мешкали два священники, диякон і псаломщик [26, арк. 28–28 зв.].

До протесту з приводу припинення навчання в українській семикласовій школі Ковеля приєдналася місцева «Просвіта», оскільки упродовж двох місяців у школі не проводилося навчання у зв'язку з виселенням польською інспекцією школи з приміщення, а помешкання, орендоване товариством для потреб школи, влада реквізувала [26, арк. 29–30].

До речі, навіть за часів радянської влади, згідно з розпорядженням департаменту нижчої освіти від 17 квітня 1919 р. № 48/726-б, на утримання вищих початкових шкіл упродовж восьми місяців виділялося 836,776 гривень [27, арк. 1–2]. Українські школярі Берестя, у зв'язку з відсутністю школи, навчалися у російській гімназії [28, арк. 4].

Газета «Вперед» від 6 травня 1921 р. писала, що польська влада у Західній Волині створювала різні перешкоди для відкриття українських шкіл у сільських місцевостях [26, арк. 31].

До речі, в Луцьку начальник першого району місцевої поліції конфіскував у одній зі шкіл велику карту України, звинувативши учителя Ярмолюка у тому, що він займався політикою [26, арк. 44]. «Українська трибуна» від 15 червня 1921 р. повідомляла про те, що загальні збори Рівненської повітової «Просвіти» від 29 травня 1921 р. ухвалили надіслати до польської влади меморіал щодо стану українського шкільництва [26, арк. 36].

15 грудня 1926 р. Головна управа «Білоруської школи» у Вільнюсі скерувала відкритого листа до Ю. Пілсудського, протестуючи проти колонізаційної акції влади у ставленні до національної школи [29, арк. 1–2].

У Крем'янці, окрім духовної семінарії, діяла чотирикласна чоловіча духовна школа, яку переіменували на семикласну й восьмикласну жіночі єпархіальні школи, вони розташовувалися у старих будинках, в яких ще у XIX ст. був польський ліцей, і нових, збудованих коштом церкви. Влада конфіскувала будинки і передала їх польській гімназії ім. Чацького. 6 листопада 1922 р. староство у Крем'янці наказало школі перебраться до Дермані [30, с. 34].

На з'їзді культурно-просвітницьких організацій Західної Волині у Луцьку від 8 липня 1922 р. висловлювалося обурення переслідування урядом українських шкіл, учителів. У виступі А. Пашука наголошувалося на вузькості, односторонності й нескоординованості праці громадськості краю [31, арк. 1–7, 9]. Політику асиміляції української школи влада пояснювала тим, що нібито місцеве населення не бажає віддавати дітей до національної школи [31, арк. 18 зв.].

Варто зауважити, що працю «Просвіти» підтримувала і найвпливовіша Греко-Католицька Церква. Однак і саме духовенство зазнавало певних переслідувань з боку польської влади. Найбільш загрозливим явищем була полонізація у сфері вживання української мови не лише у школах Східної Галичини,

яка визначалася спеціальним законом «Lex Grabsky», від імені професора Львівського університету Станіслава Грабського, міністра освіти у 1923–1926 рр., який за допомогою школи, землеподілу та інших засобів пророкував ліквідацію української проблеми в межах польської держави впродовж 25 років, але й греко-католицьким священникам заборонялося вживати українську мову в листуванні з державною владою [32, арк. 1–3].

Влада вдавалася до фізичних знущань і цькувань духовенства. Головний виділ повідомляв депутата М. Чучмана у м. Дубно про те, що Н. Вдовича, одного з активних українізаторів Церкви на Волині, влада за сприяння москвофілів насильницьким способом відправила у психіатричну лікарню Львова [32, арк. 1–3].

Міжвоєнну Польщу важко назвати економічно розвиненою країною. Б. Савчук писав, що міжвоєнна Польща була яскравим типом мілітарно-поліцейської держави, де третина бюджетних витрат призначалася на військове відомство, 10% – на міністерство внутрішніх справ і лише 1% – на соціальне забезпечення [33, с. 142].

Однак «східні креси» особливо вражали своєю відсталістю. Основою промислового виробництва були сировинні галузі – нафтозокеритна і лісова. Певне значення мала переробка сільськогосподарської та мінеральної сировини. За даними перепису 1931 р., більшість найманих робітників у Західній Україні працювала у сільському господарстві [7, с. 280].

У 1933 р. на 100 мешканців у Західній Волині і Східній Галичині припадало 18 га [34, с. 34].

Газета «Діло» писала про те, що «Польща, держава молода, незагосподарена, без великих міст, без новітнього промислу і торгівлі, здебільшого з хліборобським населенням, що стоїть на дуже низькому ступні культури, з територіями знищеними війною, без капіталів і ощадностей, без заморської торгівлі і колоній, з безліччю нерозв'язаних внутрішніх питань...» [35, с. 2].

Незважаючи на складну економічну ситуацію, польська преса та офіційні урядові джерела оцінювала її з деяким оптимізмом. Так, «Ilustrowany kuryer godzienny» ще влітку 1920 р. писав про те, що «...промисловість зрушила з місця – безробіття падає – банки починають кредитувати. Влада буде боротися за зниження цін і собівартості продукції...Податки надходять рясніше, оптові ціни мають тенденцію до зниження, держава розпочала більші інвестиції...Міністерство промисловості та торгівлі хоче скористатися цим бумом, що настав, здійснити його консолідацію, а також спрямовувати розвиток на дороги загального користування» [36, с. 10].

Стабілізувалася вартість золота. Зокрема, вартість 1 г «чистого» золота на 26 серпня 1924 р. становила 3 зл. 44,11 грошів [37, с. 1]. «Gazeta Lwowska» повідомляла про «...спокій на валютному ринку. Працюють приватні банки. Польський банк має 75 тис. готівкових доларів США...» [38, с. 1]. Відбулося певне зростання курсу злогого. В офіційному обміні 57,10 гульденів можна обміняти за 100 зл. Товарообіг на 19 серпня 1926 р. склав 100 тис. зл. готівкою, знято з рахунків 116 тис. зл. [39, с. 1].

Економічна політика Польщі в українських землях гальмувала розвиток і перетворення їх на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Уряд ділив територію країни на дві частини: Польщу «А» (корінні польські землі) і Польщу «Б» (так звані «східні креси»). На розвиток Польщі «А» йшла більша частина капіталовкладень, тоді як Польща «Б» служила ринком збуту продукції польської та іноземної промисловості й джерелом сировини [40, с. 272–273].

Східна частина була переважно відсталим сільськогосподарським краєм із великими соціальними та національними контрастами [41, с. 460].

Внаслідок такої політики економіка Західної України була доведена до катастрофічного стану. Так, на чотири воєводства – Львівське, Станіславівське, Тернопільське й Волинське – припадало 25% території і 28% населення Польщі, але тільки 16,6% промислових підприємств і 9,8% робітників. Штучне стримування промислового розвитку створювало труднощі в аграрному секторі. Надлишок робочої сили і малоземелля посилювали аграрне перенаселення. У 1921 р. питома вага малоземельних селянських господарств (до 5 га) становила в Західній Україні 81,1%, а в центральній Польщі – 53,7%. Таке становище посилювалося так званим «осадництвом», коли кращі землі, вилучені у поміщиків, віддавалися полякам, переважно відставним військовим. Осадники мали сприяти ополяченню українців і в разі потреби виконувати каральні функції. Впродовж 1919–1929 рр. 77 тис. осадників отримали тут понад 600 тис. га землі [1, с. 306].

Польська політика щодо українців у цілому носила репресивний характер, здійснювалася у різних формах. Особливо характерною рисою цієї політики щодо селянства стала реалізація програми з колонізації. З метою посилення колонізації у східних прикордонних районах у 1920 р. уряд розпочав переселення до Східної Галичини й Волині польських переселенців [9, с. 256–257].

Найбільш плановим, найбільш основним і найбільш успішним способом винищення українського населення Східної Галичини була польська колонізація [42, с. 3]. Правовою основою військового осадництва стали два закони від 17 грудня 1920 р., що передбачали, зокрема, заселення військовими колоністами земель Волинського воєводства і передачу їм у безоплатне користування до 45 га землі і колишнім воїнам, котрі відзначилися у польсько-українській та польсько-радянській війнах. Ці новостворені господарства не можна було ні продавати, ні передавати іншим особам без дозволу уряду протягом 25 років [43, с. 147].

Ухвалений одногосно сеймом у липні 1920 р. закон про виконання земельної реформи не було втілено у життя внаслідок більшовицького наступу. Замість виконання земельної реформи, що вимагала щорічного розпарцелювання 200 тис. га, влада провадила незначну парцеляцію на корінних польських землях, на «кресах» запроваджувала цивільну колонізацію і військове осадництво [2, с. 243–244].

О. Дзьобан, досліджуючи архів родини Дідушицьких як джерело до вивчення господарської історії Східної Галичини, писав, що основні причини, які викликали парцеляцію, полягали у нерівномірності заселення південно-західних сіл як перенаселених, і східних, менш заселених, безробіттям у сільських місцевостях, що спричинило зростання рівня злочинності, міжнаціональними стосунками у Східній Галичині й Волині, що вимагало планової польської колонізації, заборгованістю великих землевласників, що призвело до «заморожування» значних капіталів, які можна було повернути лише при умові продажу частини земель [44, с. 431].

Урядова парцеляція до кінця 1923 р. охопила 162620 га, на яких було засновано 17398 парцель. До речі, на корінних польських землях було розпарцельовано лише 1716 га й утворено 335 парцель, позаяк на «кресах» вона не проводилася, її організовували приватні установи. Польські джерела подають, що до 30 вересня 1923 р. у Галичині, на Волині, Поліссі й Білорусії було розпарцельовано 156882 га з них у Галичині – 77458 га, за рахунок чого було утворено 14780 парцель, 111834 га передано військовим осадникам [2, с. 244–245].

Ю. Павликовський доводив, до 1 січня 1923 р. у Східній Галичині приватні установи розпарцельовали 200 тис. га землі, а до кінця 1923 р. на потреби осадництва виділено 366738,2 га землі [2, с. 245].

За іншими даними, на 1 січня 1923 р. колишніми польськими військовими колонізовано всього 445 тис. га з них у Східній Галичині – 200 тис. га, на Поліссі – 133 тис. га, Західній Волині – 112 тис. га, 547 польських родин отримали землю безкоштовно, 11 тис. – на вигідних умовах [45, с. 79].

І. Витанович писав, що від 1 січня 1923 р. у Східній Галичині розпарцельовано 200 тис. га між впливовими польськими колоністами, у Західній Волині під військову колонізацію передавалося 112 тис. га [5, с. 320].

До 1938 р. на українських землях Польщі здебільшого між польськими колоністами розпарцельовано близько 800 тис. га землі. За двадцять років польського панування на західноукраїнські землі прибуло до 300 тис. осіб польської національності до сільської місцевості і 100 тис. до міст [5, с. 320].

В українській радянській історіографії вказується, що до 1939 р. до сіл Східної Галичини та Західної Волині переїхало близько 200 тис. поляків, ще 100 тис. оселилося у містах. Польські дослідники стверджували, що загальна кількість колоністів становила менше ніж 100 тис. осіб. Відомий український енциклопедист В. Кубійович подає більш конкретну цифру – 72250 осіб окремо для Східної Галичини, ще 1540 тих, які вирішили працювати на землі, просилися у місто [9, с. 258].

У меморіалі польського уряду від 31 серпня 1934 р. зазначалося, що стосовно Східної Галичини і Західної Волині влада і землевласники повинні сприяти неподільності новостворюваних господарств, які мали залишатися у руках поляків, зміцненню і піднесенню польського стану, укріпленню високих цін на землю у західних повітах, із тим, щоб польські селяни переселялися на схід, придбавши там 2 морги землі за ціною 1 морга на заході, окрім того, колоністів на 5–10 років звільняли від будь-яких податків [44, с. 431].

В економіці протидія офіційній лінії на гальмування розвитку українських земель здійснювалася через кооперативний рух. Так, якщо у 1921 р. у Східній Галичині діяло 580 кооперативів, то в 1939 р. їх було до 4000. Коли антиукраїнський тиск польської влади ставав нестерпним, відповідна реакція українців виходила за межі легальних форм боротьби. Якщо у 1922 р. в Західній Україні відбулося лише 59 страйків, то упродовж 1934–1939 рр. – 1118. З весни 1930 р. посилювалися виступи селян. Тільки на території Волинського, Львівського, Тернопільського і Станіславського воєводств відбулося понад 3000 антидержавних політичних виступів, у тому числі 160 збройних. Відповіддю уряду була кампанія пацифікації – умиротворення за допомогою поліції та війська. Під час ексекцій селян змушували вигукувати «Хай живе маршал Пілсудський» або співати «Єще Польска не згінула». Жорстоким репресіям піддано 800 сіл, 1739 осіб заарештовано. Послідовна асиміляційна політика польської влади за

фактичної відсутності єдності українських політичних сил зумовила застосування більш радикальних форм боротьби [1, с. 308].

Таким чином, особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища Східної Галичини і Західної Волині у міжвоєнній Польщі характеризувалися, з одного боку, відмінностями між українцями, які проживали на зазначених теренах, що їх влада використовувала з користю для себе, обмежуючи національно-культурний рух, з іншого – економічна політика міжвоєнної Польщі гальмувала розвиток цих територій, перетворивши їх на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель.

Література:

1. Історія України / За ред. Г.Д. Темка, Л.С. Тупчієнка. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 480 с.
2. Народний Ілюстрований Календар Товариства «Просвіти» на звичайний рік 1926. Річник 48. Львів : Коштом Товариства «Просвіта» у Львові з друкарні видавничої спілки «Діло», Ринок ч.10, 1925. 292 с.
3. С.Ю. Скільки українців на світі? *Народний Ілюстрований Календар Товариства «Просвіта» на звичайний рік 1931*. Річник 53. Львів : Коштом Товариства «Просвіта» у Львові, 1930. С. 81.
4. Кордуба М. Українські землі під польською владою. *Письмо з Просвіти. Літературно-просвітний тижневик. Річник IX. Під редакцією Володимира Дорошенка*. Львів: Накладом Товариства «Просвіта», 1 січня 1922. Ч. 3 4 (подвійне). С. 29.
5. Витанович І. Історія го кооперативного руху. Із праць Історично-Філософської секції НТШ. Нью-Йорк : ТУК-Товариство Української Кооперації, 1964. 624 с.
6. Tozecki Richard. *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy (1933–1945)*. Warszawa : Książka i Wiedza, 1972. 376 s.
7. Новітня історія України (1900–2000) : підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин та ін. Київ : Вища школа, 2000. 663 с.
8. Качараба С.П. Еміграція з Західної України 1919–1939. Львів, 2003. 416 с.
9. Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.)*. Івано-Франківськ : Видавництво «Плай», 1997. 452 с.
10. Положение на кресах. *Волинское слово*. Ровно-Ковель-Владимір-Вол.-Дубно-Острог-Корець-Здолбуново-Сарны-Барановичи, 12 февраля 1924. С. 2.
11. На Восточных окраинах. *Варшавский голос*. Варшава, 5 июля 1921. С. 3.
12. Новітня історія України (1900–2000) : підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин та ін. Київ : Вища школа, 2000. 663 с.
13. Хом'як М. Політика Польщі на західноукраїнських окраїнах у роках 1918–1947. *Ярославина і Засяння 1031–1947. Історично-мемуарний збірник*. Наукове Товариство ім. Шевченка. Український Архів. Том XLII. Нью Йорк-Париж-Сідней-Торонто : Регіональне Об'єднання «Ярославщина і Засяння» (ЯРОКЗА), 1986. С. 101–102.
14. Васюта І. Повстання 1922 р. в Західній Україні. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Випуск 32. Львів, 1997. С. 131.
15. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Ф. 348. Оп. 1. Спр. 201. Арк. 1–2.
16. Як має виглядати на Волині шляхта загорова. *Діло*. 10 травня 1939. С. 5.
17. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 836. Арк. 3.
18. Герасимович І. Творім Силу. *Діло*. 17 травня 1923. С. 1.
19. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 56.
20. Шкільництво на українських землях під Польщею. *Учитель*. 1923. Ч. 1. С. 12–13.
21. *Народний ілюстрований календар Товариства «Просвіта» на звичайний рік 1931*. Річник 53. Коштом Товариства «Просвіта» у Львові. Львів, 1930. 290 с.
22. Похід проти української школи. Переміна укр. шкіл на польські. *Діло*. 24 січня 1924. С. 3.
23. Андрусак Н. Нарис історії Бойківщини. *Бойківщина. Монографічний Збірник Матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії і Побуту*. Наукове Товариство ім. Шевченка. Український Архів. Том XXXIV. Філадельфія-Нью Йорк : Видавець Головна Управа Т-ва «Бойківщина» Філадельфія ЗСА, 1980. С. 148.
24. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. чл.-кор. НАНУ М. Попович. Київ : «Рина», 1999. VII + 1551 с., іл.
25. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.). Івано-Франківськ, 1994. 144 с.
26. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 267. Арк. 28–28 зв., 29–30, 31, 36, 44.
27. ЦДАЛ України. Ф. 309. Оп. 2. Спр. 266. Арк. 1–2.
28. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 815. Арк. 4.
29. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 15652. Арк. 1–2.
30. Волинь. Примусове виселення шкіл з Кременця. *Письмо з Просвіти. Літературно-просвітний тижневик. Річник IX. Під редакцією Володимира Дорошенка*. Львів : Накладом Товариства «Просвіта», 1 січня 1922. Ч. 3–4 (подвійне). С. 34.
31. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 4465. Оп. 1. Спр. 318. Арк. 1–7, 9, 18 зв.
32. ЦДАЛ України. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 353. Арк. 1–3.
33. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості ва Західній Україні у ХІХ – 30-х роках ХХ ст. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. 248 с.

34. Сціборський М. Україна у цифрах (статистична студія території, населення й народного господарства). Накладом Українського Національного Об'єднання Канади. Друком Нового Шляху, 1940. 43 с.
35. Господарська руїна Польщі. З приводу бюджетового експозе прем'єра Грабського. *Діло*. 9 травня 1925. С. 2.
36. Położenie gospodarcze Polski poprawia się na wszystkich polach! *Ilustrowany kuryer godzienny*. 8 sierpnia 1920. S. 10.
37. Obwieszczenie Ministra Skarbu. *Monitor Polski*. 25 sierpnia 1924. S. 1.
38. Dolar w Warszawie. *Gazeta Lwowska*. 20 sierpnia 1926. S. 1.
39. Złoty polski w Gdańsku. *Gazeta Lwowska*. 20 sierpnia 1926. S. 1.
40. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів : Світ, 1996. 488 с.
41. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с. + 8 кол. мап.
42. Польська колонізація Східної Галичини. Відень : «Видання Українського Прапора», 1921. 22 с.
43. Баран З. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 1998. Випуск 33. С. 147.
44. Дзьобан О. Архів Дідушицьких – джерело до господарської історії Галичини. *Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 20–21 вересня 1996 року*. Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 1996. С. 431.
45. Григорій Н. Поляки на Україні. Польсько-українські відносини в історичній перспективі. Скрентон, 1936. 94 с.